

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ:
ΟΙ ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΑΠΟΤΙΜΗΣΕΙΣ ΤΟΥΣ

ΑΝΑΤΥΠΟ
ΑΠΟ ΤΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΕΧΝΗΣ ΜΙΑ ΚΡΙΣΙΜΗ ΔΩΔΕΚΑΕΤΙΑ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
(ΙΔΡΥΤΗΣ ΣΧΟΛΗ ΜΩΡΑΪΤΗ)

Διορθώσεις

- σ. 211, στ. 8 από το τέλος, αντί 1956 να γραφεί 1966
σ. 222, αρ. 20, 21, αντί [Λέανδρος] Βρ[ανούσης] να γραφεί Βρ[ετός] [=Σπ. Ασδραχάς]: στη σ. 231 στο λήμμα Ασδραχάς να προστεθούν οι αρ. 20, 21 και να διαγραφεί το πρώτο λήμμα Βρανούσης
σ. 224, αρ. 40 να συμπληρωθεί Γιάννης Ανέστης [=Αναστάσιος Ι. Λιβέρης]: το ίδιο και στη
σ. 231 (ανακοίνωση στο ΣΤ' Πανιώνιο Συνέδριο της Γεωργίας Κόκλα-Παπαδάτου).

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ:
ΟΙ ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΑΠΟΤΙΜΗΣΕΙΣ ΤΟΥΣ

Ένα περιοδικό, για να αποκτήσει τη δική του φυσιογνωμία, πρέπει να μπορεί να παρακολουθεί και να τοποθετείται απέναντι στο γίνεσθαι των τμημάτων του επιστητού που επιχειρεί να καλύπτει. Αυτός είναι ο δεύτερος από τους σκοπούς ενός εντύπου, περισσότερο δυσκολοκατόρθωτος από τον πρώτο, που είναι και σημαντικότερος: η δημοσίευση πρωτοφανέρωτων δημιουργικών έργων ή πρωτότυπων μελετών.

Από τον τίτλο της δικής μου εισήγησης είναι προφανές ότι θα μας απασχολήσει μέρος του δεύτερου σκοπού: η παρακολούθηση από την *Επιθεώρηση Τέχνης* (*E.T.*) και η κριτική των κατορθωμένων της ιστορίας και της φιλολογίας. Έγραφε ο Νίκος Σβορώνος από τη Γαλλία παραμονές της έκδοσης του περιοδικού, Σεπτέμβριος 1954, στον Γιάννη Χαΐνη, μέλος της εκδοτικής ομάδας: «Κι εδώ φυσικά εκτός από τις συνεργασίες των “λογίων” ή “ειδικών” χρειάζεται προπαντός ένα επιτελείο δικό σας. Αυτό πρώτα-πρώτα θα καταρτίσει ένα πρόγραμμα με αυστηρή κατεύθυνση κι απάνω σ’ αυτό το πρόγραμμα θα ζητήσει τη βοήθεια των ειδικών. [...] Έπειτα το επιτελείο αυτό θ’ αναλάβει να παρακολουθεί την εξωτερική και εσωτερική κίνηση, που θα περνάει σ’ ένα δεύτερο μέρος του περιοδικού που θα ‘χει προσανατολιστικό-κριτικό χαρακτήρα. Εδώ είναι το δυσκολότερο μέρος. Εμείς από εδώ θα σας βοηθήσουμε στέλνο-

ντάς σας υλικό περιοδικών κ.λπ., αλλά η τελική επεξεργασία θα πρέπει να γίνεται από το μόνιμο αυτό επιτελείο που θα είναι η ψυχή του περιοδικού και θα δίνει και τη σφραγίδα του»¹.

Η σύνθεση όμως της εκδοτικής-συντακτικής ομάδας του περιοδικού και οι διαθεσιμότητες οι συγγραφικές δεν φαίνεται να εξασφάλιζαν ικανοποιητική και προγραμματισμένη δεξίωση για την ιστορία και την κριτική της.

Έγραφε ο Σεραφείμ Μάξιμος (Φεβρουάριος 1957): «Φίλε Κύριε Διευθυντά, τις παρατηρήσεις του κ. Ιωάννου, αναφορικά προς τα όσα περί Καποδίστρια εσημείωσα τις έχω υπόψη μου αλλά δεν βλέπω ότι μπορεί να επακολουθήσει εποικοδομητική συζήτηση. Δεν ξέρω εξάλλου αν η *Επιθεώρησή* σας είναι το κατάλληλο όργανο ή απλώς μας ανέχεται»².

Και για τα ιστορικά και φιλολογικά βιβλία και ανάτυπα μελετών ακολουθήθηκαν από το περιοδικό οι δύο τύποι παρουσίασης και κριτικής των βιβλίων: οι ευρύτερες βιβλιοπαρουσιάσεις-βιβλιοκρισίες και τα βιβλιοκριτικά σημειώματα. Τα τελευταία στεγάστηκαν κάτω από τον τίτλο *Κριτικό Βιβλιογραφικό Δελτίο*. Για την καθιέρωση των βιβλιοκριτικών σημειωμάτων το περιοδικό εξηγούσε τις ανάγκες που τα επέβαλαν, τον Ιανουάριο του 1957, δηλώνοντας αδυναμία για εκτεταμένες παρουσιάσεις³ και το Νοέμβριο του 1962: «Η *E.T.* βιβλιογραφούσε ως τα τώρα απλώς τα βιβλία που της στέλνονταν και έκρινε όσα ήταν δυνατό να κριθούν. Έτσι όμως τα πιο πολλά βιβλία περνούσαν χωρίς καμιά κριτική, πράγμα που ήταν εις βάρος και της πνευματικής μας ζωής και των συγγραφέων και του περιοδικού. Γι' αυτό αποφάσισε να καθιερώσει στη θέση του βιβλιογραφικού δελτίου μια Κριτική Επισκόπηση των νέων βιβλίων [...]. Η Κριτική Επισκόπηση των νέων βιβλίων ανατέθηκε σε σειρά συνεργάτες που θα υπογράφουν με αρχικά»⁴.

Κατέγραφα από όλα τα τεύχη των δώδεκα χρόνων του περιοδικού 86 βιβλιοκρισίες και βιβλιογραφικά σημειώματα για ιστορικά και φιλολογικά βιβλία και ανάτυπα. Κι ακόμη κατέγραφα 12 σημειώματα για πολιτισμικά θέματα και γεγονότα, κυρίως νεκρολογίες λογίων με αποτίμηση του έργου τους. Ούτε ο κατάλογος των λογίων που νεκρολογούνται ούτε ο κατάλογος των βιβλίων που βιβλιοκρί-

νονται φαίνεται να προήλθε από επιλογή με κάποια κριτήρια της Συντακτικής Επιτροπής. Οι συγγραφείς των βιβλιοκρισιών, κυρίως, πρέπει να είχαν την πρωτοβουλία των επιλογών. Οι βιβλιοκρισίες και τα σημειώματα δημοσιεύονται από δύο έως δέκα κάθε χρόνο στους δύο τόμους του περιοδικού. Το συνηθισμένο είναι να παρουσιάζεται μόνο ένα βιβλίο ενός συγγραφέα σε όλη τη ζωή του περιοδικού. Σε λίγες περιπτώσεις παρουσιάζονται δύο και τρία με μία εξαίρεση: επτά βιβλία. Η ιστορία είναι πολύ ευνοημένη έναντι της φιλολογίας και η θεματολογία των βιβλίων που παρουσιάζονται είναι ποικίλη. Όλα σχεδόν τα βιβλία είναι της νεοελληνικής ιστορίας. Ευνοημένη περιφέρεια είναι τα Επτάνησα, λόγω κυρίως της καταγωγής των βιβλιοκριτών, ενώ από τα ιστορικά πρόσωπα ο Ρήγας Βελεστινλής. Από τους συγγραφείς οι περισσότερες μελέτες που βιβλιοκρίνονται είναι: του Ντίνου Κονόμου επτά, του Γιάννη Κορδάτου, του Λεάνδρου Βρανούση και του Αλέκου Παπαγεωργίου από τρεις.

Καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του περιοδικού, ο Κ. Πορφύρης παρουσιάζεται με δεκαοκτώ βιβλιοκρισίες (1961-1967) και με βιβλιοκριτικά σημειώματα (1961-1967), τα οποία ίσως αυξηθούν με την απόδοση σ' αυτόν και κάποιων ανώνυμων ή ψευδώνυμων. Στα πρώτα τέσσερα χρόνια του περιοδικού (1955-1958) υπάρχουν εννέα βιβλιοκρισίες (1955) του Τάσου Βουρνά, τέσσερις του Γιάννη Κορδάτου, μία του Θανάση Φωτιάδη. Ύστερα και οι τρεις συγγραφείς σιγούν. Από το 1956 ως το 1965 ο Σπύρος Ασδραχάς δημοσιεύει τριάντα επτά βιβλιοκρισίες και βιβλιοκριτικά σημειώματα, δηλαδή το 38 τοις εκατό σε τίτλους και έκταση του συνόλου των βιβλιοκρισιών⁵. Να θυμηθούμε ότι ο Ασδραχάς συνεργάζεται στο περιοδικό με τέσσερις μελέτες του από το 1957 ως το 1956, για θέματα πρωτόγονης επανάστασης και κοινοτικών θεσμών. Τις μελέτες τις υπογράφει ενώ στις βιβλιοκρισίες υπάρχει το ψευδώνυμο Σ. Γιαννούλης ή αρχικά. Μια πέμπτη του μελέτη, «Μερικές σημειώσεις για τα τεκμήρια της Ελληνικής Αντίστασης» δεν δημοσιεύτηκε⁶.

Θα επιχειρήσω μια περιδιάβαση όχι τόσο στις γνώμες των κριτών για τα βιβλία ιστορίας και φιλολογίας που διάλεξαν να κρίνουν αλλά περισσότερο στις προτάσεις που καταθέτουν πάνω σε θεωρη-

τικά και πρακτικά προβλήματα των ιστορικών και φιλολογικών σπουδών.

Η κοινωνική λειτουργία του παρελθόντος όπως βιώθηκε στη μεγάλη δεκαετία του '40 και η επίκληση στην ιστορία καταγράφεται όχι μόνο στα ποιήματα του Βάρναλη, του Καψάσκη και του Λυκιαρδόπουλου⁷. Γράφει ο Χαράλαμπος Θεοδωρίδης τον Μάρτιο του 1955: «Τα περασμένα ζουν και περπατούν μαζί με τους ζωντανούς, παίρνουν τη μορφή και την αξία τους ανάλογα με τις διαθέσεις και τις αντιλήψεις της κάθε γενιάς. Η γενιά που πέρασε και περνά από το σκολείο της φρίκης των τελευταίων χρόνων έχει δυνατότερη προδιάθεση ν' αξιολογήσει το μεγάλο δράμα που παίχτηκε στα βουνά και στα πελάγη μας, κατά τη δεύτερη [= τρίτη] δεκαετία του περασμένου αιώνα. Με πιο καθαρά μάτια κοιτάζουμε στις μέρες μας το φωτεινό εκείνο μετέωρο κι είναι πολύ δικαιολογημένη η σκέψη πως η διάθεση αυτή μπορεί να γονιμοποιήσει την έρευνα γύρω στις δοξασμένες εκείνες πράξεις»⁸.

Τον ίδιο χρόνο, πάντως, το περιοδικό δημοσιεύει σε μετάφραση Κ. Πορφύρη, από τα γαλλικά, άρθρο με αναφορές στη νέα ιστορία και στον κύκλο των Annales. «Ο Μαρκ Μπλοκ έλεγε πάντοτε ότι «η ιστορία είναι πρώτα απ' όλα επιστήμη της αλλαγής» αλλά ότι αναγνωρίζει «μέσα στην εξέλιξη γεγονότα αν όχι σταθερά, τουλάχιστον διαρκή». [...] «Η παρατήρηση και η ανάλυση είναι επαρκή εργαλεία για να αποκαλύψει τις σχέσεις οι οποίες ενώνουν την αυθύπαρκτη ποικιλία των παραγόντων με τις παραλλαγές των φαινομένων. Μ' αυτά τα δύο εργαλεία η ιστορία φθάνει στις μεταβολές των πραγμάτων. Με μια λέξη η ιστορία είναι μια αυθεντική επιστήμη εμπειρίας, εφόσον με τη μελέτη της πραγματικότητας που αναλύει, με τη βοήθεια του μυαλού και της σύγκρισης, κατορθώνει όλο και καλλίτερα να ανακαλύψει τα παράλληλα, πήγαινε-έλα, της αιτίας και του αποτελέσματος»⁹.

Τον ίδιο χρόνο ο Τάσος Βουρνάς στην βιβλιοπαρουσίαση της μελέτης του Κορδάτου για τα Αμπελάκια θεωρεί ότι οι λύσεις έχουν βρεθεί: «Κι έπρεπε να 'ρθει ο Κορδάτος, με τη σίγουρη μεθοδολογία του και το οξύ ιστορικό του αισθητήριο, για να οδηγήσει την έρευνα στο σωστό της δρόμο», δηλαδή να αποδείξει «την αποδέσμευση

της οικονομίας της περιοχής από τον κλειστό χαρακτήρα της και την τροπή της προς την εμπορευματική παραγωγή, με ανάλογα φαινόμενα μιας πρώτης κεφαλαιοκρατικής συσσώρευσης: Η όλη τούτη διάρθρωση αποτελεί ένα τεράστιο προοδευτικό βήμα για την οικονομία της υπόδουλης Ελλάδας και τη φέρνει με σίγουρο βήμα προς το '21 [...]»¹⁰.

Η γενική γνώμη για τον Κορδάτο που διατυπώνει ο Κ. Αντύπας στην βιβλιοκρισία της *Ιστορίας της Αρχαίας Ελλάδας* είναι πειστικότερη: «Εκείνο που τον ξεχώρισε από την αρχή ήταν η σοβαρή του προσπάθεια να στηρίξει τις ιστορικές και κοινωνιολογικές του εργασίες στη γερή θεωρητική και μεθοδολογική βάση του ιστορικού υλισμού. Με ιδιαίτερη προσοχή εξέτασε το ρόλο των εργαζομένων μαζών στην εξέλιξη της κοινωνίας των παράγωγων υλικών αγαθών καθώς και τον ακατασίγαστο αγώνα τους για την αναμόρφωση της κοινωνίας»¹¹.

Ο ίδιος ο Κορδάτος, στην παρουσίαση του βιβλίου του Νίκου Σβορώνου για το εμπόριο της Θεσσαλονίκης του 18ου αιώνα, είναι ηπιότερος. Η αναδρομή που κάνει στο παρελθόν της ελληνικής ιστοριογραφίας επισημαίνει τις ανησυχίες του Κ.Ν. Σάθα ως προς την αξιοποίηση στατιστικών στοιχείων και σημειώνει ότι ο Σπ.Π. Λάμπρος και οι μαθητές του παρουσίασαν νέες πηγές της ιστορίας. Ο Κορδάτος θεωρεί τομή το βιβλίο του *Κοινωνική σημασία της Ελληνικής Επανάστασεως του 1821*, που δημοσίευσε το 1924, για να συνεχιστούν σε σωστή κατεύθυνση οι προσπάθειες από τον Μιχαήλ Λάσκαρη και τον Σεραφείμ Μάξιμο, και τώρα με τον Σβορώνο· για το έργο του τελευταίου η γενική του γνώμη είναι θετική αλλά διατυπώνει επιμέρους παρατηρήσεις. Ο ουδέτερος τρόπος γραφής της βιβλιοκρισίας, πάντως, αφήνει την αίσθηση αδυναμίας κατανόησης του έργου¹².

Σε άλλη του βιβλιοκρισία ο Κορδάτος, για το βιβλίο του Τάκη Σταματοπούλου *Ο εσωτερικός Αγώνας πριν και κατά την Επανάσταση του 1821*, για το οποίο εκφράζει θετική γνώμη και το θεωρεί χρήσιμο, διακρίνει τέσσερις τάσεις στην ελληνική ιστοριογραφία: «*Η αστική ιστοριογραφία έχει παραποιήσει όχι μόνο την ιστορία του μεγάλου μας Εικοσιένα αλλά και την εποχή της Τουρκοκρατί-*

ας». [...] «Δεν βλέπει το δάσος αλλά τα δένδρα. Υποστηρίζει πως τα πρόσωπα που έπαιξαν αυτόν ή εκείνο το ρόλο πολιτεύτηκαν από καθαρά προσωπικά ελατήρια ή από κακή εκτίμηση των περιστάσεων. [...] Πίσω απ' τα πρόσωπα είχαν διαμορφωθεί, από εξωτερικές επιρροές και από εσωτερικές ταξικές αντιθέσεις, ορισμένες καταστάσεις που προκάλεσαν τις αντιθέσεις και τις συγκρούσεις». *Οι λαϊκιστές-μαρξιστές* «που ανήκουν στην προοδευτική παράταξη, ξεκινώντας όχι από τη σκοπιά του επιστημονικού σοσιαλισμού-μαρξισμού αλλά από τον κακώς εννοούμενο λαϊκισμό, θέλουν να παρουσιάσουν τα προερχόμενα από τις λαϊκές τάξεις ηγετικά στελέχη, από τα γεννοφάσκια τους ως την τελευταία τους στιγμή, πατριώτες και πολιτικούς μεγάλους, η αυστηρή κριτική δε δικαιώνει τα συμπεράσματά τους» [...] «Δεν μπορούμε να βλέπουμε την ιστορία της Τουρκοκρατίας και του Εικοσιένα με κριτήρια σημερινά, επηρεασμένα από την πολιτική μας τοποθέτηση».

Η ιστοριοδιφία: οι νέοι «που τους ενδιαφέρει η ιστορική έρευνα, να καταπιαστούν με τη συστηματική έρευνα της εποχής της Τουρκοκρατίας και της Επανάστασης του '21 όχι μόνο από τα υπάρχοντα απομνημονεύματα και τις σχετικές παλαιές και νεότερες μονογραφίες αλλά και την έρευνα των ανεκδότην πηγών, δηλαδή του αρχαιακού υλικού. Σωστό είναι πως, στις γενικές γραμμές, το ανέκδοτο υλικό δημοσιευόμενο δεν πρόκειται να κλονίσει τις παραδεγμένες αντιλήψεις για το ρόλο που έπαιξαν οι κοινωνικές τάξεις [...] ούτε τους χαρακτηρισμούς για ορισμένα ηγετικά στελέχη».

«Λίγοι από τους νέους ιστορικούς μας, κι ανάμεσα σ' αυτούς αναφέρω τον Ασδραχά, μπήκαν στο νόημα και βλέπουν με αντικειμενικά κριτήρια και όχι με υποκειμενικά της στιγμής τις διάφορες φάσεις και εξελίξεις της νεοελληνικής μας ιστορίας»¹³.

Η ανάγκη για την ανάπτυξη της ιστορικής έρευνας και τη στήριξή της με την ίδρυση ερευνητικών ινστιτούτων υποστηρίζεται από τον Θανάση Φωτιάδη¹⁴ και σε ανώνυμο σημείωμα¹⁵, ενώ ο Σπ. Ασδραχάς, με την ευκαιρία της επαναδραστηριοποίησης της Ιστορικής Εθνολογικής Εταιρείας (μουσείο, αρχείο, έκδοση περιοδικού), επισημαίνει (1958) την αξία των θεσμών για τη στήριξη της ιστορικής έρευνας, παρ' όλες τις επιφυλάξεις για τον παραδοσιακό τρόπο

λειτουργίας τους¹⁶. Το λαμπερό παράδειγμα είναι το Γαλλικό Ινστιτούτο των Μερλιέ με τις εκδόσεις, τις εκθέσεις, τη βιβλιογραφία του. «Μια τέτοια προσπάθεια, μεγεθυνόμενη αρνητικά από την ανατολίτικη αδράνεια και την κεκτημένη ανευθυνότητα του Κράτους κι επισήμων ιδρυμάτων, ίσως αποτελούσε το σημαντικότερο επιστημονικό γεγονός στον τομέα της φιλολογικής, ιστορικής λαογραφικής κ.λπ. έρευνας στον τόπο μας. [...] Αλλά τόσο η ίδρυση κέντρου έρευνας όσο και η διαφύλαξη της νεοελληνικής κληρονομιάς είναι ένα έργο που απαιτεί γενναίες καταστάσεις και γενναίους ανθρώπους. Η ανυπαρξία άμεσων προοπτικών κάνουν την ανάπτυξη του πράγματος ονειροπόλημα¹⁷.

Η ανάγκη σύνταξης εργαλείων για την ιστορική έρευνα αναδεικνύεται στις βιβλιοπαρουσιάσεις, κυρίως από τον Ασδραχά, εργασιών του Κατσιμπαλή (βιβλιογραφίες Μακρυγιάννη, Παναγιώτη Ζωγράφου και Θεόφιλου Χατζημιχαήλ)· του Βασίλη Παναγιωτόπουλου (ετήσια ιστορική βιβλιογραφία στο *Δελτίο* της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας)· του Καταλόγου των εφημερίδων και περιοδικών (1811-1863) του Δ.Σ. Γκίνη ή της Ιονικής Βιβλιογραφίας του Νάκη Πιέρρη¹⁸. Σε άλλα σημειώματα απορρίπτεται το αμέθοδο, ελλιπές και φατριαστικό *Δελτίο* βιβλιογραφίας του Υπουργείου Τύπου και το πρόχειρο *Ζακυνθινό* λεξιλόγιο του Ντίνου Κονόμου¹⁹. Τα καλά λόγια για τον ηρωικό Αρχαιοφύλακα Λευκάδας Γιώργο Παρίση πάνε παράλληλα με την επισήμανση της κακής κατάστασης των ελληνικών αρχείων και των βιβλιοθηκών²⁰.

Η παρουσίαση εκδόσεων ιστορικών πηγών και φιλολογικών κειμένων (Γ. Λάιος: *Έγγραφα 1821*, Αλέκος Παπαγεωργίου: *Άπαντα Λασκαράτου*) δίνει την ευκαιρία να επισημανθούν τα σχετικά μεθοδολογικά προβλήματα και να προταθούν λύσεις²¹. Με την πρόταση για τον συνδυασμό φιλολογικής και εκλαϊκευτικής έκδοσης των λογοτεχνικών κειμένων — πρόταση που θα ακούγεται ως τις μέρες μας και εν μέρει θα πραγματοποιείται — επαναφέρεται το πρόβλημα της υψηλής εκλαϊκευσης, όπως είχε υποστηριχτεί και με την ευκαιρία της έκδοσης του βιβλίου του Λέανδρου Βρανούση για τον Ρήγα Βελεστινλή ή το βιβλίο και το χάρτη για την Ακρόπολη των Αθηνών του Άλκη Οικονομίδη: «Αν τέτοιες εκλαϊκεύσεις γίνονται

συνεχώς, θα μπορούμε να λέμε πως κάτι γίνεται στον τομέα της μνημειογνωσίας. Ο Οικονομίδης συνδύασε την ειδική γνώση με την αγάπη για το θέμα του, που τον έφερε στην ανάγκη να το κάνει κοινό κτήμα». Έτσι απαντά σε πολλούς που μιλούν για εκλαϊκευση, όπως ο Τάσος Βουρνάς, σε ένα από τα πρώτα τεύχη του περιοδικού: «Έχω να παρατηρήσω ό,τι και άλλοτε παρατήρησα σε μελέτες που θητεύουν στην τυπική σχολή: η εργασία τους δεν φιλοδοξεί να ξεπεράσει τα όρια της προσφοράς προς τους ειδικούς, δεν έχει κανένα εκλαϊκευτικό χαρακτήρα»²².

Οι βιβλιοκρισίες σημαντικών μελετών δίνουν στον Ασδραχά τη δυνατότητα για ουσιαστικό διάλογο με τη μελέτη που κρίνεται και για προτάσεις που, πολλές φορές, υπερακοντίζουν τα συμπεράσματά της, όπως συμβαίνει με τη μελέτη του Σταμάτη Καρατζά, *Σμύρνης Τραγωδίες. Δύο ανέκδοτα ποιήματα σχετικά με τις ταραχές της Σμύρνης 1788, 1810*. «Οι δυνάμεις που οδηγούν τη συντεχνία σε μια διαμάχη σχετικά με το ζήτημα της κοινοτικής εξουσίας είναι ανεξάρτητες από τα συμφέροντα του μητροπολίτη και —πολύ περισσότερο— ξέχωρες απ' αυτόν. Τα σημεία επαφής ορίζονται ίσως περιστασιακά ή οφείλονται σ' ένα κατ' ανάγκη κοινό μέτωπο. Το συγκεκριμένο γεγονός του 1788 συνδέεται αρμονικά με τη διαδικασία της ανάπτυξης της σμυρναϊκής τάξης των εμπόρων και βιοτεχνών και η παρεμβολή του μητροπολίτη αποτελεί ένα καθ' οδό περιστατικό περιορισμένης οπωσδήποτε σημασίας και πολιτικού ίσως ενδιαφέροντος. [...] Η ανάπτυξη του νεοελληνικού αστισμού υπήρξε ανισομερής, κατά συνέπεια και τα συναφή αποτελέσματα της ανάπτυξης δεν παρουσιάζουν μεγάλη κανονικότητα. Άλλος ο εξωελλαδικός ρωμαϊκός αστισμός κι άλλος ο ενδοελλαδικός. Από τον αστισμό προκύπτει ο διαφωτισμός αλλά ο αστισμός ως συντεχνία έχει αγαθές σχέσεις με την Εκκλησία χωρίς και ν' αποτελεί αντίδραση»²³.

Κάποτε οι βιβλιοκρισίες φτάνουν στα όρια της αναίρεσης για βιβλία που παραβιάζουν και τους στοιχειώδεις μεθοδολογικούς κανόνες ή αγγίζουν τα όρια της αυθαιρεσίας²⁴. Σε λίγες, τέλος, περιπτώσεις τα σημειώματα φτάνουν ως την καταγγελία, όπως όταν ο Δ. Πάλλας αποσιωπά μελέτη του Πάνου Ροντογιάννη για την Οδηγήτρια της Λευκάδας ή ο Ευάγγελος Φωτιάδης, «ενώπιον τάφου νεο-

σκαφούς», την επαύριο του θανάτου του Κορδάτου, του απαγορεύει σχεδόν να θεωρείται ιστορικός, αφού χρησιμοποίησε ως μέθοδο το μαρξισμό που λαμβάνει το αποδεικτέο ως αποδειγμένο και εξυπηρετεί τη σκοπιμότητα ως μέθοδο μεσσιανικού χαρακτήρα²⁵.

Τελειώνοντας, κι αφού δηλώσω ότι πρωτοδιάβασα την *E.T.* στα φοιτητικά μου χρόνια, χρόνια δικτατορίας, από σκόρπια τεύχη που αγοράζαμε στα παλαιοπωλεία και δανείζαμε ο ένας στον άλλο, και την ξαναδιάβασα αργότερα, συστηματικά, παράλληλα με τις *Εποχές* και το *Θέατρο*, και πάλι τον τελευταίο καιρό ενόψει του Συμποσίου μας, δεν μπορώ να υπολογίσω πόσο αυτές οι βιβλιοπαρουσιάσεις και οι βιβλιοκρισίες προσέχτηκαν, στον καιρό της κυκλοφορίας του περιοδικού, και βοήθησαν κάποιους, που αναζητούσαν δρόμους αντίθετους από εκείνους της «εθνικής» ιστοριογραφίας, για τη γνωριμία με το παρελθόν, ή πορείες περισσότερο υποψιασμένες από εκείνες που έδειχναν οι σκαπανείς του ηρωικού μαρξισμού: οι δρόμοι των συνειδητοποιήσεων δεν είναι ποτέ ίδιοι και οι ανάγκες της πορείας μας είναι πολλαπλές.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Νίκος Σβορώνος, Βαυυηis, 17-9-1954, προς Γιάννη Χαϊνή, Αθήνα, *Μανδραγόρας*, τχ. 6-7 (Ιαν.-Ιούν. 1995), σ. 119.
2. *E.T.*, τ. Ε', τχ. 26, Φεβρ. 1957, σ. 176.
3. *E.T.*, τ. Ε', τχ. 25, Ιαν. 1957, σ. 86.
4. *E.T.*, τ. ΙΓ', τχ. 94-95, Οκτ.-Νοέμβρ. 1962, σ. 527.
5. Η καταγραφή των 98 κριτικών αποτιμήσεων ιστορίας και φιλολογίας που δημοσιεύεται ως παράρτημα αυτής της ανακοίνωσης δίνει τη δυνατότητα και άλλων αναγνώσεων, ενώ τα ευρετήριά της βοηθούν σε στατιστικές προσεγγίσεις σε ένα "σώμα" που το δημιούργησε και το τυχαίο και το προσωπικό.
6. Δημοσιεύτηκε δέκα χρόνια αργότερα στο περιοδικό *Αντί*, τ. 3, τχ. 29, 4-10-1975, σσ. 41-45. Μελέτες για την πρωτόγονη επανάσταση και την Αντίσταση: ο συνειρμός —τουλάχιστο για τους Λευκαδίτες και τους Ακαρνάνες— είναι εύκολος: το ψευδώνυμο Γιαννούλης μπορεί να συνδεθεί με τον πρωτοκαπετάνιο του ΕΛΑΣ στη Λευκάδα Πάνο Γιαννούλη. Ο Σπ. Ασδραχάς μαρτυρεί

ότι, παρόλο που περίμενε ένα τέτοιο συνειρμό, το ψευδώνυμο Γιαννούλης συνδέεται με το όνομα του πατέρα του Γιάννη.

7. Κώστας Βάρναλης, «Ελεύθερος κόσμος». *Γράψε Ιστορία, τα ψέμματά σου αράδα / και βλόγα το φονιά, βρίζε το θύμα* τ. ΙΗ', τχ. 105, Σεπτ. 1963, σ. 260. — Σωκράτης Καψάσκης, «Η μελέτη της ιστορίας». *Σκέπασε τους φτωχούς με τη βροχή / Λησμονησέ τους κάτω απ' τη βροχή / όλο τ' απόγευμα / το δειλινό / ίσαμε το βράδι / [...] / Σκέπασέ τους με βροχή κι άσε τους να λησμονηθούν* τ. Ι', τχ. 55-56, Ιούλ-Αύγ. 1959, σ. 28. — Γεράσιμος Λυκιαρδόπουλος, «Μάθημα ιστορίας». *Εκείνα τα παιδιά δεν θα τα βρει η φήμη / που κυνηγάει λαχανιασμένη με το φλας / ένα λαμπρό όχλο στρατηγών* τ. ΙΕ', τχ. 90, Ιούν. 1962, σ. 701.
8. τ. Α', τχ. 3, Μάρτ. 1955, σ. 213.
9. J. Orsel, «Σκέψεις για την Ιστορία. Για τον γιορτασμό της 80ετίας του Λεφέμπρ, καθηγητή της ιστορίας στη Σορβόνη [...], μετάφραση Κ. Π.(ορφύρη)», τ. Β', τχ. 10, Οκτ. 1955, σσ. 328-329.
10. Βλ. στο Παράρτημα: Καταγραφή, αρ. 3, σσ. 228-229.
11. Καταγραφή, αρ. 16, σ. 435.
12. Καταγραφή, αρ. 19, σσ. 467-471.
13. Καταγραφή, αρ. 31, σσ. 70-71.
14. «Πρέπει, χωρίς να περιμένουμε το Κράτος, να κάνουμε τ' αδύνατα δυνατά, να ιδρύσουμε ένα, έστω ολιγομελές αλλά με κέφι, είδος Ινστιτούτου, που θα το λέμε Ινστιτούτο Ρήγα (Πρόδρομοι του 1821). Θα ερευνήσει θα κατατάξει, θα βρει τρόπους να εκδόσει τόσα πράγματα που έθιξα εδώ και άλλα πολλά γύρω στο σκοπό του. Με όρια, αν θέλετε, πλατύτερα δηλαδή από την Τουρκοκρατία και στενότερα από τα Ορλωφικά μέχρι το '21. 'Ανθρωποι υπάρχουν...» (Θ. Φωτιάδης, βλ. Καταγραφή, αρ. 9, σ. 73).
15. «Το κράτος δεν κάνει τίποτα για την ανεύρεση και διαφύλαξη του ιστορικού υλικού και για τη συγκέντρωσή του και πολύ περισσότερο για την έκδοσή του. Η τακτική αυτή, που σημαίνει στο βάθος άρνηση και περιφρόνηση της Πράξης που μας έδωσε την ελεύθερη πολιτική ύπαρξη, δεν πρέπει να συνεχιστεί. Το κράτος έχει την υποχρέωση να καταλάβει πως πρέπει να ενδιαφερθεί για τη συγκέντρωση, την ταξινόμηση και την έκδοση του ιστορικού υλικού, του σχετικού με το '21. Ένα ειδικό ινστιτούτο "Ιστορίας του '21" θα μπορούσε να δώσει αξιολόγια αποτελέσματα» (τ. Α', τχ. 3, Μάρτ. 1955, σ. 225-226).
16. «Υπάρχει πάντα ανοιχτό το θέμα των νεοελληνικών σπουδών στη χώρα μας και τίποτα δε δείχνει μέχρι σήμερα ότι επιτεύχθηκε η ορθολογιστικότερη αντιμετώπισή του. Συγκεκριμένα υφίσταται πρόβλημα ειδικής ιστοριοδιφικής έρευνας, πρόβλημα εκδοτικό, πρόβλημα αξιολόγησης των πηγών, ώστε να εξασφαλιστεί η βάση για συνθετικότερες προσπάθειες. Όλα αυτά όμως, όσο και να προωθούνται από την ατομική προσφορά, δε γίνεται να ολοκλη-

ρωθούν δίχως την ύπαρξη σοβαρών υπεύθυνων οργανισμών, που θα κινητοποιούνται από ειδικό επιστημονικό προσωπικό, δίχως την ύπαρξη μ' άλλα λόγια ολοκληρωμένων και στελεχωμένων Αρχείων» (Σπ. Ασδραχάς: Βλ. Καταγραφή, αρ. 29, σ. 464. Πρβλ. και αρ. 27.

17. Σπ. Ασδραχάς. Βλ. Καταγραφή, αρ. 22, σ. 68.
18. Βλ. Καταγραφή, αρ. 24, 35, 78, 83.
19. Βλ. Καταγραφή, αρ. 40 (Γιάννης Ανέστης). – «Το Δελτίο Ελληνικής Βιβλιογραφίας», τ. ΙΕ', τχ. 86, Φεβρ. 1962, σσ. 246-247.
20. Σπ. Ασδραχάς. Βλ. Καταγραφή, αρ. 82.
21. Σπ. Ασδραχάς. Βλ. Καταγραφή, αρ. 27, 36.
22. Σπ. Ασδραχάς. Βλ. Καταγραφή, αρ. 33, 30.
23. Σπ. Ασδραχάς. Βλ. Καταγραφή, αρ. 29, σ. 236.
24. Βλ. Καταγραφή, αρ. 32 (Σπ. Ασδραχάς), αρ. 40 (Γιάννης Ανέστης), αρ. 46, 85 (Σπ. Ασδραχάς), αρ. 94 (Γ. Κουμαριώτης), αρ. 97 (Στάθης Σαμερτάης).
25. Σπ. Ασδραχάς. Βλ. Καταγραφή, αρ. 50, 45.

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΩΝ, ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΩΝ,
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΩΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΩΝ, ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΩΝ
ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΩΝ ΓΙΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΑ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ*

- *1. Τάσος Βουρνάς, «Λ. Βρανούσης, *Ρήγας, Έρευνα, συναγωγή και μελέτη*, Βασική Βιβλιοθήκη, Αετός, Αθήνα 1954», τ. Α΄, τχ. 2, Φεβρ. 1955, σσ. 144-145.
- *2. Χ. Θεοδωρίδης, «Το πρόβλημα Καποδίστριας (απ' αφορμή ενός βιβλίου) [Αλεξάνδρου Ι. Δεσποτόπουλου, *Ο Κυβερνήτης Καποδίστριας και η απελευθέρωση της Ελλάδος*, Αθήναι 1954, σ. 221]», τ. Α΄, τχ. 3, Μάρτ. 1955, σσ. 213-217.
- *3. Τάσος Βουρνάς, «Γιάνη Κορδάτου, *Τ' Αμπελάκια κι ο μύθος για το συνεταιρισμό τους*, Έκδοση Πολικός, Αθήνα 1955, τ. Α΄, τχ. 3, Μάρτ. 1955, σσ. 228-230.
- *4. Τάσος Βουρνάς, «Φιλίππου Η. Ηλιού, *Από την αλληλογραφία του Κοραή. Ανέκδοτα και ξεχασμένα γράμματα*, Αθήνα 1953», τ. Α΄, τχ. 3, Μάρτ. 1955, σσ. 230-231.
- *5. Γιάνης Κορδάτος, «Α. Α. Vasilief, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, μετάφραση Δημοσθ. Σαβράμη, έκδ. Μπεργκαδή, Αθήναι 1954, σελ. 1110», τ. Α΄, τχ. 4, Απρ. 1955, σσ. 317-318.
6. Τάσος Βουρνάς, «Hélène Constantinidi-Bibicou, *Les origines du Philhellenisme Français*, Athènes 1953», τ. Α΄, τχ. 4, Απρ. 1955, σσ. 319-320.
7. Τάσος Βουρνάς, «Αλ. Παπαγεωργίου - Ειρήνη Βασιλειάδου, *Ο Εθνικός Ύμνος, Κείμενο, αισθητική ανάλυση*, Εκδόσεις Πούντζα, Αθήναι 1954», τ. Α΄, τχ. 4, Απρ. 1955, σ. 320.

* Με αστερίσκο σημειώνονται τα εκτενέστερα.

- *8. Τάσος Βουρνάς, «'Αλκη Αγγέλου, *Πώς η νεοελληνική σκέψη ε γνώρισε το "δοκίμιο" του Τζών Λόκ*, Αθήνα 1954. Του ίδιου, «*Τράγου κατάργησις*», Αθήνα 1955», τ. Α', τχ. 6, Ιούν. 1955, σσ. 489-490.
- *9. Θανάσης Φωτιάδης, «Μένει ανοιχτός ο "φάκελλος" του Ρήγα» [Αναφορές σε δημοσιεύματα Λ. Βρανούση, Π. Ενεπεκίδης, Γ. Λάιου, Δ. Οικονομίδη], τ. Β', τχ. 7, Ιούλ. 1955, σσ. 71-73.
- *10. Τάσος Βουρνάς, «Τάκη Α. Σταματόπουλου, *Ο μεγάλος κίνδυνος του 1821, το προσκύνημα στο Μοριά*, Αθήνα 1953», τ. Β', τχ. 7, Ιούλ. 1955, σσ. 76-78.
- *11. Γιάνης Κορδάτος, «Γιάννης Βλαχογιάννης (1868-1945), τ. Β', τχ. 9, Σεπτ. 1955, σσ. 227-229.
- *12. Γιώργης Βαλτινός, «Ο πατριωτισμός του Σολωμού και οι υβριστές του», τ. Β', τχ. 10, Οκτ. 1955, σσ. 325-327.
- *13. Τάσος Βουρνάς, «Γιάννη Ψυχάρη, *Το Ταξίδι μου*, Έκδοση τετάρτη, Πρόλογος Κωστή Παλαμά, επιμέλεια Ν. Βρεττάκου, Βιβλιοεκδοτική, Αθήναι 1955», τ. Β', τχ. 11, Νοέμβρ. 1955, σσ. 414-417.
- *14. Τάσος Βουρνάς, «Δημήτρη Φωτιάδη, *Μεσολόγγι, Ορίζοντες*, Αθήνα 1953», τ. Β', τχ. 12, Δεκ. 1955, σσ. 508-509.
- *15. Χαρ. Μηχιώτης, «Σπ. Χορμοβίτη, *Η εκπαίδευση στην Κέρκυρα τα πρώτα χρόνια μετά την Ένωση*, Μελέτη, Κέρκυρα 1954», τ. Γ', τχ. 14, Φεβρ. 1956, σσ. 188-189.
- *16. Κ. Αντύπας, «Γιάνη Κ. Κορδάτου, *Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας* [Τ. Α', σ. 470], Έκδ. 20ός αιώνας, Αθήνα 1955», τ. Γ', τχ. 17, Μάιος 1956, σσ. 434-438.
- *17. Μ. Ραυτόπουλος, «Ελισάβετ Μουτσά-Μαρτινέγκου, *Αυτοβιογραφία*, Εισαγωγή και σημειώσεις Κ. Πορφύρη, Αθήνα 1956», τ. Δ', τχ. 20, Αύγ. 1956, σσ. 155-157.
- *18. [Σπύρος] Α(σδραχάς), «Η Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία και το *Δελτίο* της», τ. Δ', τχ. 23-24, Νοέμβρ.-Δεκ. 1956, σσ. 464-465.
- *19. Γιάνης Κορδάτος, «N. Svoronos, *Le Commerce de Salonique au XVIII siècle*, Παρίσι 1956», τ. Δ', τχ. 23-24, Νοέμβρ.-Δεκ. 1956, σσ. 467-471.

20. [Λεάνδρος] Βρ.[ανούσης], «Τα 200 χρόνια του Ρήγα», τ. Ε', τχ. 26, Φεβρ. 1957, σ. 188.
21. [Λεάνδρος] Βρ.[ανούσης], «Το Αρχείο Λευκάδας», τ. Ε', τχ. 26, Φεβρ. 1957, σσ. 188-189.
- *22. Σ.[πύρος] Α.[σδραχάς], «Η Έκθεση Σολωμού», τ. Ζ', τχ. 37-38, Ιαν.-Φεβρ. 1958, σσ. 67-68.
- *23. Δημ. Χατζής, «Συνέδριο Νεοελληνικής Λογοτεχνίας», τ. Ζ', τχ. 39, Μάρτ. 1958, σσ. 143-145.
- *24. Σ. Ασδραχάς, «Γ. Κ. Κατσίμπαλη, *Βιβλιογραφία Ι. Μακρυγιάννη και Π. Ζωγράφου*, Αθήνα, Τυπογραφείο Σεργιάδη, 1957, σελ. 3-15 + 1 λευκή. — *Βιβλιογραφία Θεόφιλου Χατζημιχαήλ*, Αθήνα, Τυπογραφείο Σεργιάδη, 1957, σελ. 5-19 + 1 λευκή», τ. Ζ', τχ. 39, Μάρτ. 1958, σ. 157.
- *25. Δημ. Χατζής, «Ο Κομένιος στα ελληνικά», τ. Ζ', τχ. 40, Απρ. 1958, σσ. 268-269.
- *26. Σπύρος Ασδραχάς, «Λ. Ζώη, *Ιστορία της Ζακύνθου*, Αθήνα 1957, σ. 440 (+ 20 πίνακες)», τ. Ζ', τχ. 40, Απρ. 1958, σσ. 334-336.
- *27. Σ. Ασδραχάς, «Γεωργίου Λαΐου, *Ανέκδοτες Επιστολές και Έγγραφα του 1821. Ιστορικά δοκουμεντά από τα Αυστριακά Αρχεία*, εκδ. Δίφρος, Αθήνα 1958, σσ. 271 + 16 (χ.αρ.)», τ. Η', τχ. 44, Αύγ. 1958, σσ. 151-153.
- *28. Γιάνης Κορδάτος, «Πάνου Ι. Βασιλείου, *Ευγένιος ο Αιτωλός και οι σπουδαιότεροι μαθηταί των Σχολών των Αγράφων*», τ. Η', τχ. 45, Σεπτ. 1958, σσ. 230-231.
- *29. Σπύρος Ασδραχάς, «Σταμ. Κ. Καρατζά, *Σμύρνης τραγωδίες. Δύο ανέκδοτα ποιήματα σχετικά με ταραχές στη Σμύρνη (1788-1810)*, έκδ. Collection de l'Institut Français d'Athènes [Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών κτλ. διευθ. Μέλπωσ Μερλιέ, Νο 12, Ιωνία 2], Αθήνα 1958, σ. 100 + 4 πίνακες + 1 σ.», τ. Η', τχ. 45, Σεπτ. 1958, σσ. 234-237.
- *30. Σπύρος Ασδραχάς, «Αλ. Ν. Οικονομίδου, *Η Ακρόπολις των Αθηνών*, έκδ. Ν. και Κ. Γκουβούση, Αθήναι [1958], σσ. 24 + 1 χάρτης», τ. Η', τχ. 45, Σεπτ. 1958, σσ. , σ. 237.
- *31. Γιάνης Κορδάτος, «Τάκη Σταματοπούλου, *Ο Εσωτερικός*

- Αγώνας (Πρίν και κατά την Επανάσταση του 1821)*, Τόμ. Α΄, Αθήναι 1957», τ. Η΄, τχ. 46-48, Οκτ.-Δεκ. 1958, σσ. 70-71.
- *32. Σπ. Ασδραχάς, «Στάθη Ιω. Δρομάζου, *Οι δεσμοί του νεοελληνικού Έθνους με την αρχαία Ελλάδα και το Βυζάντιο*. Επίμετρο: *Γλωσσικά μνημεία ελληνοσλαβικών δεσμών*, Εισαγωγικό σημείωμα Μάρκου Αυγέρη, Εκδόσεις Μόρφωση, Αθήνα 1958, σ. 176», τ. Θ΄, τχ. 49, Ιαν. 1959, σσ. 74-75.
- *33. Σπύρος Ι. Ασδραχάς, «Λ. Ι. Βρανούση, *Ρήγας Βελεστινλής*, έκδ. Συλλόγου προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων [Περίοδος Δευτέρα] αρ. 3, Αθήναι 1957 (Α΄ κρατικό βραβείο βιογραφίας 1958), σελ. 160· -- του ίδιου, *Αδ. Κοραή, Επιστολαί*, έκδ. ΣΩΒ, αρ. 9, Αθήναι 1959, σελ. λ΄ + 112», τ. Θ΄, τχ. 52, Απρ. 1959, σσ. 228-230.
- *34. Σπύρος Ι. Ασδραχάς, «Κωνστ. Γ. Μαχαιρά, *Η Λευκάς (1700-1864)*, Αθήναι 1958, σελ. στ΄ + 200. [Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών]», τ. Θ΄, τχ. 53-54, Μάιος-Ιούν. 1959, σσ. 309-310.
- *35. Σπύρος Ι. Ασδραχάς, «Β. Π. Παναγιωτόπουλου, *Βιβλιογραφία Νεοελληνικής Ιστορίας 1956* (ανάτυπον εκ του δωδεκάτου τόμου (1957) του *Δελτίου* της Ιστορικής και Εθνολογικής Ιστορίας της Ελλάδος), εν Αθήναις 1957, σσ. 373-385», τ. Θ΄, τχ. 53-54, Μάιος-Ιούν. 1959, σ. 310.
- *36. Σπ. Ι. Ασδραχάς, «*Άπαντα Ανδρέου Λασκαράτου*, Εισαγωγή - Σημειώσεις - Γλωσσάριο - Κριτική ανθολογία - Βιβλιογραφία Αλέκου Γ. Παπαγεωργίου [Επιμέλεια Αντώνη Μοσχοβάκη], τόμ. Α΄-Γ΄, Εκδόσεις Άτλας, Αθήναι 1959», τ. ΙΑ΄, τχ. 61, Ιαν. 1960, σσ. 83-84.
- *37. Στρατής Τσίρκας, «Γύρω από μια ψυχαναλυτική ερμηνεία του Παλαμά και του έργου του από τον Άγγελο Δόξα», τ. ΙΑ΄, τχ. 63-64, Μάρτ.-Απρ. 1960, σσ. 230-237.
- *38. Σπ. Ι. Ασδραχάς, «Βαγγέλη Σκουβαρά, *Το παλιότερο αρματολίκι του Πηλίου κ' οι Αρβανίτες στη Θεσσαλομαγνησία (1750-1790)*, Βόλος 1960, σελ. 138», τ. ΙΑ΄, τχ. 63-64, Μάρτ.-Απρ. 1960, σσ. 247-249.
- *39. Σπ. Ι. Ασδραχάς, «Γιάννη Γκίκα, *Η άλωση της Χαλκίδας από*

- τους Τούρκους στα 1470. Δυό βενετσιάνικα χρονικά και πέντε ντοκουμέντα, Αθήνα 1959 [ανάτυπο από το Αρχείο Ευβοϊκών Μελετών, τ. ΣΤ' με ιδιαίτερη αρίθμηση], σ. 72», τ. ΙΑ', τχ. 65-66, Μάιος-Ιούν. 1960, σσ. 328-329.
- *40. Γιάννης Ανέστης, «Φιλολογικές ανευθυνότητες [Ντίνου Κονόμου, *Ζακυνθινό Λεξιλόγιο*, Αθήνα 1960, σ. 59]», τ. ΙΒ', τχ. 67-68, Ιούλ.-Αύγ. 1960, σσ. 58-61. [Απάντηση:] Ντίνος Κονόμος, «Μια έντονη διαμαρτυρία», τ. ΙΒ', τχ. 69-72, Σεπτ.-Δεκ. 1960, σσ. 140-142.
41. Σ. Α[σδραχάς], «Φάνης Μιχαλόπουλος», τ. ΙΒ', τχ. 67-68, Ιούλ.-Αύγ. 1960, σ. 65.
42. Σπ. Ι. Ασδραχάς, «Παναγιώτη Αραβαντινού, *Βιογραφική Συλλογή Λογίων της Τουρκοκρατίας*, Εισαγωγή - Επιμέλεια Κ. Θ. Δημαρά, Εκδόσεις Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα [Αθήνα] 1960, σ. κζ' + 254 + 1 εικόνα h.t.», τ. ΙΒ', τχ. 67-68, Ιούλ.-Αύγ. 1960, σσ. 71-73.
43. Γ. Πετρής [= Γ. Σίμος], «Γ. Φαρμακίδη, *Ο ζωγράφος Αθανάσιος Ιατρίδης (1799-1866)*, Αθήναι», τ. ΙΒ', τχ. 67-68, Ιούλ.-Αύγ. 1960, σσ. 76-77.
44. Κ. Πορφύρης, «Γιάννης Κορδάτος», τ. ΙΓ', τχ. 77, Μάιος 1961, σσ. 494-496.
45. Σ. Γιαννούλης [= Σ. Ασδραχάς], «Ενώπιον τάφου νεοσκαφούς [του Γιάννη Κορδάτου]», τ. ΙΓ', τχ. 78, Ιούν. 1961, σσ. 607-608.
46. Σπ. Γιαννούλης [= Σπ. Ασδραχάς], «Η Ιστορία, η Λογοτεχνία και μερικές διασκεδαστικές απόψεις ενός λόγιου [= Τάσου Αθ. Γριτσόπουλου]», τ. ΙΔ', τχ. 79, Ιούλ. 1961, σσ. 78-80.
47. Κ. Π[ορφύρης], «Κώστας Καιροφύλας», τ. ΙΔ', τχ. 79, Ιούλ. 1961, σ. 80.
48. Κ. Πορφύρης, «Γεωργ. Θ. Ζώρα: 1) *Ανδρέας Κάλβος* 2) *Ωδή εις Ιονίους και άλλα μελετήματα*, Αθήνα 1960», τ. ΙΔ', τχ. 79, Ιούλ. 1961, σσ. 87-89.
- *49. Κ. Πορφύρης, «Καλβικά. Κωνστ. Σολδάτου, *Ανδρέας Κάλβος*. Σ. Λ. Σωφρονίου, *Ανδρέας Κάλβος*. Έκδ. Γαλαξίας, Α. Κάλβου, *Ωδαί*», τ. ΙΔ', τχ. 82, Οκτ. 1961, σσ. 351-352.
- *50. Σπ. Γιαννούλης [= Σπ. Ασδραχάς], «Βιβλιογραφικές ελλείψεις

- και κάποια δυσάρεστα συμπεράσματα», τ. ΙΕ', τχ. 85, Ιαν. 1962, σσ. 120-121. — Δ. Ι. Πάλλας, «Μια διευκρίνηση για τους αναγνώστες της *Επιθεώρησης Τέχνης*», τ. ΙΣΤ', τχ. 94-95, Οκτ.-Νοέμβρ. 1982, σσ. 509-512. — «Η απάντηση του κ. Σπ. Γιαννούλη», σσ. 512-513.
- *51. Αργύρης Κμανιώτης [Γιώργος Βαλέτας], «Νίκος Καρβούνης. Ο μεγάλος πατριώτης και στρατιώτης του χρέους», τ. ΙΕ', τχ. 86, Φεβρ. 1962, σσ. 149-164.
- *52. Ν. Ψυρούκης, «'Αρη Πουλιανού, *Η προέλευση των Ελλήνων*», τ. ΙΕ', τχ. 89, Μάιος 1962, σσ. 624-627.
53. Α. Ε., «*Πλαπούτας. Βιογραφία, Ανέκδοτο Αρχείο, Απομνημονεύματα*, Εισαγωγή, Επιμέλεια, Βιογραφικά και κριτικά σημειώματα, Σχόλια, Αγησίλαου Τσέλαλη. Πρόλογοι Γ. Κουρνούτου, Ε. Πρωτοψάλτη, Έκδ. Γιαννίκου, Αθήναι 1962, σχ. 8°, σ. 697 + 17 έγχρωμες εικόνες εκτός κειμένου», τ. ΙΣΤ', τχ. 94-95, Οκτ.-Νοέμβρ. 1962, σ. 529.
54. Κ. Φ. [= Κ. Πορφύρης(;)], «Ντίνου Κονόμου, *Η Επτάνησος, κατά την Ιταλικήν Κατοχήν (1941-1943)*, Αθήναι 1962, σχ. 8°, σ. 194 + Α' - Ι Πίνακες + 6 σ. χωρίς αρίθμηση», τ. ΙΣΤ', τχ. 94-95, Οκτ.-Νοέμβρ. 1962, σ. 531.
55. Σ. Γ.(ιαννούλης) [= Σ. Ασδραχάς], «*Βαγγέλη Σκουβαρά, Μετέωρα, αρχαιολογικός και τουριστικός οδηγός*, έκδοση Κ. Παρασκευοπούλου & Υιών, Βόλος 1961, σ. 93 + εικόνες, σχ. 8°», τ. ΙΣΤ', τχ. 96, Δεκ. 1962, σσ. 779-781.
56. Σ. Γ.(ιαννούλης) [= Σ. Ασδραχάς], «'Ερας Λ. Βρανούση, *Κομισκόρτης ο εξ Αρβάνων, σχόλια εις χωρίον της 'Αννης Κομνηνής*, Εκδόσεις Εταιρίας Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα [= Αθήνα] 1962, σ. 29, σχ. 8°», τ. ΙΣΤ', τχ. 96, Δεκ. 1962, σ. 781.
57. Κ. Φ[= Κ. Πορφύρης], «Ερμάνου Λούντζη, *Ανέκδοτα Κείμενα. Α' Αυτοβιογραφία, Β' Αλληλογραφία*, Εισαγωγή και σχόλια Ντίνου Κονόμου, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, Περίοδος Δευτέρα, αριθ. 12, Αθήναι 1962, σχ. 8°, σ. 144», τ. ΙΣΤ', τχ. 96, Δεκ. 1962, σ. 781.
58. Κ. Φ.[= Κ. Πορφύρης], «Ντίνου Κονόμου, *Κουτουζικά. Κείμενα και Μελέτη Νεοελλ. Φιλολογίας* [Δ/ντής καθηγητής Γεώρ-

- γιος Ζώρας], Αθήναι 1962, σχ. 8^ο, σ. 26 + 2 λ., τ. ΙΣΤ', τχ. 96, Δεκ. 1962, σ. 781.
59. Κ. Φ. [Κ. Πορφύρης], «Μανώλη Γιαλουράκη, *Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων στην Αίγυπτο*, Αλεξάνδρεια 1962, σχ. 16^ο, σ. 120», τ. ΙΣΤ', τχ. 96, Δεκ. 1962, σ. 781.
60. Σ. Γ.(ιαννούλης) [= Σ. Αδραχάς], «Κ. Θ. Δημαρά, *Φροντίσματα. Μέρος πρώτο. Από την Αναγέννηση στο Διαφωτισμό*, Αθήναι 1962, σ. ιδ' + 110, σχ. 8^ο», τ. ΙΣΤ', τχ. 96, Δεκ. 1962, σσ. 781-783.
61. Σ. Γ.(ιαννούλης) [= Σ. Ασδραχάς], «Ν. Δ. Σωτηράκης, *Συμβολή στην έρευνα του νεοελληνικού Διαφωτισμού*, ανάτυπο από τον τόμο των διαλέξεων της Ελληνικής Μαθηματικής Εταιρίας του 1961, Αθήναι 1962, σ. 35», τ. ΙΖ', τχ. 100, Απρ. 1963, σ. 364.
62. Σ. Γ.(ιαννούλης) [= Σ. Ασδραχάς], «Δημ. Σ. Λουκάτος, *Το έθιμο της βασιλόπιτας*, ανάτυπο από τα *Μικρασιατικά Χρονικά*», τ. 10 (1962), σσ. 104-143 (και με ιδιαίτερη αρίθμηση 1-44)», τ. ΙΖ', τχ. 100, Απρ. 1963, σ. 364.
63. Σ. Γ.(ιαννούλης) [= Σ. Ασδραχάς], «Θανάσης Παπαθανασόπουλος, *Δημοτικά τραγούδια της Ρούμελης*, ανάτυπο από το περιοδικό *Λαογραφία*, τ. 20 (1962), σ. 213-280», τ. ΙΖ', τχ. 100, Απρ. 1963, σ. 364.
64. Σ. Γ.(ιαννούλης) [= Σ. Αδραχάς], «St. Papadopoulos, *Ecoles et Associations grecques dans la Macédoine du Nord durant le dernier siècle de la domination turque*, ανάτυπο από το περιοδικό *Balkan Studies*, τ. 3 (1962), σσ. 397-442 + 1 χαρτ. και 6 εικ. εκτός κειμένου», τ. ΙΖ', τχ. 100, Απρ. 1963, σ. 365.
65. Σ. Γ.(ιαννούλης) [= Σ. Ασδραχάς], «Κ. Ν. Σάθας, “*Το εν Ζακύνθω αρχαιολόγιον και οι Ποπολάροι*”, “*Χρονικόν ανέκδοτον Γαλαξειδίου ή Ιστορία Αμφίσσης, Ναυπάκτου, Γαλαξειδίου, Λοιδωρικού και των περιχώρων*”, Αθήναι 1962, Σχ. 8^ο, σελ. 52 + η' + 240 + 1 πίνακας [φωτοτυπική επανέκδοση]», τ. ΙΖ', τχ. 100, Απρ. 1963, σ. 365.
66. Κ. Πορφύρης, «Γιώργος Γ. Αλισανδράτος, 1) “*Λασκαράτος και Ροΐδης*”, μελέτη. Ανάτυπο από τη *Νέα Εστία*, τεύχος Λασκαράτου, Χριστούγεννα 1961, σελ. 68· 2) “*Το φυλλάδιο του Λασκαρά-*

- του, *Περί του απ' άμβωνος επαγγέλματος*», μελέτη. Ανάτυπο από τη *Νέα Εστία*, τεύχος Λασκαράτου, Χριστούγεννα 1961, σελ. 8· 3) “Ο σεισμός της Κεφαλονιάς του 1867 και ο Λασκαράτος”, μελέτη. Ανάτυπο από το περ. *Ηώς*, Αφιέρωμα Κεφαλονιάς, 1962, σελ. 6· 4) “Δυο ανέκδοτα γράμματα προς το Λασκαράτο”, μελέτη. Ανάτυπο από το *Επτανησιακόν Ημερολόγιον* του 1963, σελ. 6», τ. ΙΗ', τχ. 103, Ιούλ. 1963, σσ. 105-106.
67. Κ. Πορφύρης, «Αλέκος Γ. Παπαγεωργίου, “Ο Λασκαράτος ως σατιρικός ποιητής — Σύντομο χρονολογικό διάγραμμα της ζωής του Α. Λασκαράτου”». Ανάτυπο από την *Νέα Εστία*, Αθήνα 1961, σ. 8», τ. ΙΗ', τχ. 103, Ιούλ. 1963, σ. 106.
68. Κ. Φ. [= Κ. Πορφύρης], «Παν. Μουλλάς, “Μαρτυρίες για το Σολωμό (δυο ανέκδοτα γράμματα του Κων. Τυπάλδου)”». Ανάτυπο από τον *Ερανοστή*, Αθήνα 1963, σ. 12 (99-110)», τ. Η', τχ. 103, Ιούλ. 1963, σ. 106.
- *69. Ε. Α. Μεσδανίτης, «Για το νέο χειρόγραφο του Γύπαρη», τ. ΙΗ', τχ. 106-107, Οκτ.-Νοέμβρ. 1963, σσ. 509-510.
- *70. Σπ. Γιαννούλης [= Σπ. Ασδραχάς], «Δημ. Σ. Λουκάτος, *Σύγχρονα λαογραφικά (folklorica contemporanea)*, Αθήναι 1963, σελ. ΙΓ' + 142», τ. ΙΗ', τχ. 106-107, Οκτ.-Νοέμβρ. 1963, σ. 524-525.
71. Σ. Γ.(ιαννούλης) [= Σ. Ασδραχάς], «'Αλκης Αγγέλου: “Καλλινίκου Δ': Συμπλήρωμα στην *Επαρίθμηση* του Δ. Προκοπίου”». Ανάτυπο από το περ. *Ο Ερανοστής*, 1/1 (1963), σ. 23-29», τ. ΙΗ', τχ. 106-107, Οκτ.-Νοέμβρ. 1963, σ. 526.
72. Σ. Γ.(Γιαννούλης) [= Σ. Ασδραχάς], «Β. Π. Παναγιωτόπουλος, “Περίανδρος Φιλίππου (1785;-1821)”». Ανάτυπο από το περ. *Ο Ερανοστής*, 1/2-4 (1963), σελ. 56-60, 86-99 (και με ανεξάρτητη αρίθμηση 1-20)», τ. ΙΗ', τχ. 106-107, Οκτ.-Νοέμβρ. 1963, σ. 526.
73. Μ. Χ.[= Παν. Μουλλάς], «Σπ. Ι. Ασδραχάς: “Ιωάννης Δονάς Πασχάλης (1761-1839) (Δύο άγνωστες νεκρολογίες του)”». Ανάτυπο από τον *Ερανοστή*, σχ. 8°, Αθήνα 1963, σ. 11 (117-127)», τ. ΙΗ', τχ. 106-107, Οκτ.-Νοέμβρ. 1963, σ. 526.
74. Μ. Χ.[= Π. Μουλλάς], «Σπ. Ασδραχάς, “*Η Αιτωλία και Ακαρνανία του Μεσαίωνα* του Χριστοφόρου Κοντού (1839-1869)”». Ανάτυπο από τον *Ερανοστή*, σχ. 8°, Αθήνα 1963, σ. 6 (41-46)», τ.

- ΙΗ', τχ. 106-107, Οκτ.-Νοέμβρ. 1963, σ. 526.
75. [Κ. Πορφύρης], «Χρ. Ανδρ. Καβαφάκης, *Ιστορία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου*, με πλούσιο φωτογραφικό υλικό. Οι αφορμές 1930-1939, Ο πόλεμος 1939-1945, Οι συνέπειες 1945-1963. Επιμέλεια εκδόσεως Διον. Τσουράκη, Αυλός, Αθήναι [1963], σχ. 8^ο, σ. 797 + 3 λ., τ. ΙΘ', τχ. 109, Ιαν. 1964, σ. 99.
76. [Κ. Πορφύρης], «Ντίνος Κονόμος, *Σολωμικά. Ζακυνθινή Βιβλιοθήκη*, 3, Αθήνα 1963, σ. 80», τ. ΙΘ', τχ. 109, Ιαν. 1964, σσ. 99-100.
- *77. Στρατής Τσίρκας, «Κ. Π. Καβάφη, *Ποιήματα Α' 1896-1918, Β' 1919-1933*, Πρώτη τυποποιημένη έκδοση, φιλολογική επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδη, Ίκαρος, 1963», τ. ΙΘ', τχ. 111-112, Μάρτ.-Απρ. 1964, σσ. 354-357.
78. Σ. Γ.(ιαννούλης) [= Σ. Ασδραχάς], «Δ. Σ. Γκίνης, *Κατάλογος ελληνικών εφημερίδων και περιοδικών 1811-1863*, Κέντρον Νεοελληνικών Ερευνών Β.Ι.Ε., Αθήναι 1963, σελ. 44 (πολυγραφημένο)· Κ. Θ. Δημαράς, "Ελληνική Βιβλιογραφία 1800-1863. Προσθήκες" (ανάτυπο από το περιοδικό *Ο Εραμιστής*, τ. 1 (1963), σελ. 51-55)· Εμμ. Ν. Φραγκίσκος, "Ελληνική Βιβλιογραφία 1800-1863. Προσθήκες" (ανάτυπο από το περιοδικό *Ο Εραμιστής*, τ. 1 (1963), σελ. 243-265)», τ. ΙΘ', τχ. 111-112, Μάρτ.-Απρ. 1964, σ. 358.
79. Σ. Γ.(ιαννούλης) [= Σ. Ασδραχάς], «Vincenzo Rotolo, "Η λατινομάθεια του Σολωμού". Ανάτυπο από το περιοδικό *Ο Εραμιστής*, τ. 2 (1964), σελ. 1-6», τ. ΙΘ', τχ. 111-112, Μάρτ.-Απρ. 1964, σ. 358.
80. Σ. Γ.(ιαννούλης) [= Σ. Ασδραχάς], «Μ. Ι. Μανούσακας, "Ανέκδοτα έγγραφα (1618-1639) για τον Ιωάννη-Ανδρέα Τρώιλο, τον ποιητή του *Ροδολίνου*". Ανάτυπο από το περιοδικό *Θησαυρίσματα*, τ. 1 (1963), σελ. 63-78», τ. ΙΘ', τχ. 111-112, Μάρτ.-Απρ. 1964, σ. 358.
- *81. Στρατής Τσίρκας, «Κ. Π. Καβάφη, *Ανέκδοτα πεζά κείμενα*, Εισαγωγή και μετάφραση Μιχάλη Περίδη, Εκδοτικός οίκος Γ. Φέξης, Αθήνα 1963», τ. ΙΘ', τχ. 111-112, Μάρτ.-Απρ. 1964, σσ. 476-479.

82. Σ. Α.(σδραχάς), «Γεώργιος Γρηγορίου Παρίσης», τ. ΙΘ', τχ. 114, Ιούν. 1964, σ. 611.
83. [Σ. Ασδραχάς], «Νάκης Πιέρρης. Ένα χρέος της Πολιτείας», τ. Κ', τχ. 115-116, Ιούλ.-Αύγ. 1964, σ. 106.
84. Γ. Πετρής, «Ντίνου Κονόμου, *Ναοί και Μονές στη Ζάκυνθο*. Έκδοσις Ιονικής και Λαϊκής Τραπέζης της Ελλάδος, Αθήναι 1964», τ. Κ', τχ. 118, Οκτ. 1964, σσ. 357-358.
85. Σ. Γ.(ιαννούλης) [= Σ. Ασδραχάς], «Μερικά ζητήματα φιλολογικής δεοντολογίας [: Γιάννη Μότσιου, Χειρόγραφα *Περί γραμματικής μεθόδου των Λειχουδών*], τ. ΚΑ', τχ. 124-125, Απρ.-Μάης 1965, σσ. 338-343], τ. ΚΑ', τχ. 126, Ιούν. 1965, σ. 509.
86. Κ. Πορφύρης, «Teodoro Montselese, *Ευγένια*, a cura di Mario Vitti, Napoli 1965 (Istituto Universitario Orientale - Seminario di Greco Moderno) σχ. 8°, 144 + 5 πίνακες», τ. ΚΑ', τχ. 126, Ιούν. 1965, σσ. 519-520.
87. [Κ.] Π.(ορφύρης), «Σπύρος Ν. Αβούρης: *Τα εκκλησιαστικά της Επτανήσου 1815-1867*, Αθήναι 1965, σχ. 8°, σ. 120», τ. ΚΑ', τχ. 126, Ιούν. 1965, σσ. 520-521.
- *88. Κ. Πορφύρης, «Δύο φιλολογικά γεγονότα: Διονυσίου Σολωμού, *Αυτόγραφα έργα*, επιμέλεια Λίνου Πολίτη. Γεωργίου Χορτάτση, *Κατζούρμπος*, κριτική έκδοση, σημειώσεις, γλωσσάριο Λίνου Πολίτη», τ. ΚΒ', τχ. 129, Οκτ. 1965, σσ. 323-325.
- *89. Φ. Αποστολόπουλος, «Έλλης Γιωτοπούλου-Σισιλιάνου, *Η διδασκαλία της Ιστορίας στη Μέση Εκπαίδευση*», τ. ΚΓ', τχ. 135, Μάρτ. 1966, σσ. 306-307.
90. Κ. Περναριώτης, «Vincenzo Rotolo: *A. Korais e la questione della lingua in Grecia*», τ. ΚΓ', τχ. 135, Μάρτ. 1966, σ. 308.
91. Γ. Πετρής, «Ντίνου Κονόμου: *Η χριστιανική τέχνη στην Κεφαλονιά*», τ. ΚΓ', τχ. 137-138, Μάης-Ιούν. 1966, σσ. 560-561.
92. Κ. Π.(ορφύρης), «Γρηγόρη Μοσχόπουλου, *Κοινωνικοί αγώνες του Εφτανησιακού λαού. Από τις παροιμίες και τη λαογραφία του*», τ. ΚΔ', τχ. 141, Σεπτ. 1966, σ. 215.
- *93. Κ. Πορφύρης, «Τάσου Βουρνά, *Σύντομη Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*», τ. ΚΔ', τχ. 142, Οκτ. 1966, σσ. 310-311.
- *94. Γ. Κουμαριώτης, «Το “εθνικώς άμεμπτον”. Ένα “διδασκτικό”

- βιβλίο με αναρίθμητα λάθη, [Ελένης Βουραζέλη-Μαρινάκου, *Ιστορία των Μέσων Χρόνων, Δ' Γυμνασίου*], τ. ΚΔ', τχ. 143-144, Νοέμβρ.-Δεκ. 1966, σσ. 458-466. Βλ. και αρ. 97.
- *95. Κ. Πορφύρης, «Mario Vitti, *Nicola Sofianos e la Commedia dei Tre Tyranni di A. Richi*», τ. ΚΔ', τχ. 143-144, Νοέμβρ.-Δεκ. 1966, σσ. 508-509.
- *96. Ελ. Γαρίδη, «Τρεις απώλειες της Φιλολογικής Επιστήμης: Κωνστ. Ρωμαίος, Σωκράτης Κουγέας, Ιωάν. Καλλιτσουνάκης», τ. ΚΕ', τχ. 145, Γεν. 1967, σσ. 87-89.
- *97. Στάθης Σαμερτάης, «Και πάλι το “εθνικώς άμειπτον”», τ. ΚΕ', τχ. 146, Φλεβ. 1967, σσ. 191-195. Βλ. και αρ. 94.
- *98. Κ. Πορφύρης, «Σπύρου Λιναρδάτου, *Η 4η Αυγούστου*», τ. ΚΕ', τχ. 146, Φλεβ. 1967, σσ. 208-209.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Α΄ ΣΧΟΛΙΑΣΤΕΣ

Α. Ε. 53	Κορδάτος Γιάννης 5, 11, 19, 28, 31
Ανέστης Γιάννης 40	Κουμαριώτης Γ. 93
Αντύπας Κ. 16	Μεσδανίτης Ε. Α. 69
Αποστολόπουλος Φώτης 88	Μηχιώτης Χαρίλαος 15
Ασδραχάς Σπύρος Ι. (Γιαννούλης Σπ.)	Μουλλάς Παν. (Μ. Χ. Γεωργίου, Μ. Χ.) 73, 74
18, 22, 24, 26, 27, 29, 30, 32, 33,	Περναριώτης Κ. 89
34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 45,	Πετρής Γ. (= Γ. Σίμος) 43, 84, 90
46, 50, 55, 56, 60, 61, 62, 63, 64,	Πορφύρης Κ. (Κ. Φ.) 44, 47, 48, 49, 57,
65, 70, 71, 72, 78, 79, 80, 82, 83,	58, 59, 66, 67, 68, 75, 76, 86, 87,
85.	91, 92, 94, 97
Βαλέτας Γιώργος 51	Ραυτόπουλος Δημήτρης/Μίμης 17
Βαλτινός Γιώργης 12	Σαμερτάης Στάθης 96
Βουρνάς Τάσος 1, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 13,	Τσίρκας Στρατής 77, 81
14	Φωτιάδης Θανάσης 9
Βρανούσης Λέανδρος 20, 21	Χατζής Δημήτρης 23, 25
Γαρίδη Ελένη 95	Ψυρούκης Ν. 52
Θεοδωρίδης Χαράλαμπος 2	
Κμανιώτης Αργύρης βλ. Βαλέτας Γ.	

Β΄ ΣΧΟΛΙΑΖΟΜΕΝΟΙ

Αβούρης Σπυρ. Ν. 87	Βλαχογιάννης Γιάννης 11
Αγγέλου Άλκης 8, 71	Βουρνάς Τάσος 93
Αλισανδράτος Γιώργος Γ. 66	Βρανούση Έρα Λ. 56
Ασδραχάς Σπ. Ι. 73, 74	Βρανούσης Λέανδρος Ι. 1, 33
Βασιλειάδου Ειρήνη 7	Γιαλουράκης Μανώλης 59
Βασιλείου Πάνος Ι. 28	Γιωτοπούλου-Σισιλιάνου Έλλη 89

- Γκίκας Γιάννης 39
 Γκίνης Δημήτριος Σ. 78
 Γριτσόπουλος Τάσος Αθ. 46
 Δεσποτόπουλος Αλέξ. Ι. 2
 Δημαράς Κ. Θ. 42, 60, 78
 Δόξας Άγγελος 37
 Δρομάζος Στάθης Ιω. 32
 Ζώης Λεωνίδα 26
 Ζώρας Γεώργ. Θ. 48
 Ηλιού Φίλιππος Η. 4
 Θεόφιλος [Χατζημιχαήλ] 24
 Καβαφάκης Χρ. Ανδρ. 75
 Καιροφύλλας Κώστας 47
 Καλλιτσουνάκης Ιωάννης 96
 Καρατζάς Σταμ. Κ. 29
 Καρβούνης Νίκος 51
 Κατσιμπαλης Γ. Κ. 24
 Κονόμος Ντίνος 40, 54, 57, 58, 76, 84,
 91
 Κορδάτος Γιάνης 3, 44, 45
 Κουγέας Σωκράτης 96
 Λάιος Γεώργιος 27
 Λιναρδάτος Σπ. 98
 Λουκάτος Δημ. Σ. 62, 70
 Μανούσακας Μ. Ι. 80
 Μαχαιράς Κωνστ. Γ. 34
 Μιχαλόπουλος Φάνης 41
 Μοσχόπουλος Γρηγόρης 92
 Μότσιος Γιάννης 85
 Μουλλάς Παν. 68
 Μπιμπίκου-Κωνσταντινίδη Ελένη 6
 Οικονομίδης Άλκης Ν. 30
 Πάλλας Δ. Ι. 50
 Παναγιωτόπουλος Βασίλης Π. 35, 72
 Παπαγεωργίου Αλέκος 7, 36, 67
 Παπαδόπουλος Στέφανος 64
 Παπαθανασόπουλος Θανάσης 63
 Παρίσης Γεώργιος Γρ. 82
 Περίδης Μιχάλης 81
 Πιέρρης Νάκης 83
 Πολίτης Λίνος 87
 Πορφύρης Κ. 17
 Πουλιανός Άρης 52
 Ρωμαίος Κ. Α. 96
 Rotolo Vincenzo 79, 90
 Σαββίδης Γ. Π. 77
 Σάθας Κ. Ν. 65
 Σβορώνος Νίκος 19
 Σκουβαράς Βαγγέλης 38, 55
 Σολδάτος Κων. 49
 Σταματόπουλος Τάκης 10, 31
 Σωτηράκης Ν. Δ. 61
 Σωφρονίου Σ. Λ. 49
 Τσέλαλης Αγησίλαος 53
 Φαρμακίδης Γ. 43
 Φραγκίσκος Εμμ. Ν. 78
 Φωτιάδης Δημήτρης 14
 Χατζημιχαήλ Θεόφιλος βλ. Θεόφιλος
 Χορμοβίτης Σπ. 15
 Ψυχάρης Γιάννης 13
 Vasilief A. A. 5
 Vitti Mario 86, 95

Γ' ΘΕΜΑΤΑ

- Αγράφων Σχολές 28
 Αθηνών Ακρόπολη 30
 Αιγύπτου Έλληνες 59
 Αιτωλία 74
 Ακαρνανία 74
 Αμπελακίων Συνεταιρισμός 3

- Αναγέννηση 60
 Αραβαντινός Παναγιώτης 42
 Αρβανίτες Θεσσαλομαγνησίας 38
 βιβλιογραφία ελληνική (εθνική) 78· νεοελληνικής ιστορίας 35· τύπου 78
 Βουραζέλη-Μαρινάκου Ελένη 94
 Βυζάντιο 5, 32
 Διαφωτισμός νεοελληνικός 60, 61
 Δονάς-Πασχάλης Ιωάννης 73
 έθιμα 62
 εμπόριο Θεσσαλονίκης 19
 εκπαίδευση Κέρκυρας 15· Μακεδονίας 64
 Ελλάδα αρχαία 16, 32
 Επανάσταση 1821 10, 27, 31, 93
 Επτάνησα 92· Εκκλησία 87· Ιταλική Κατοχή 54
 Ευγένιος Αιτωλός 28
 Ζάκυνθος 26, 84· Λεξιλόγιο 40
 Ζωγράφος Π. 24
 Θεσσαλομαγνησία 38· βλ. και Αμπελάκια· Πήλιο
 Θεσσαλονίκης εμπόριο 19
 Ιατρίδης Αθανάσιος 43
 Ιστορική Εθνολογική Εταιρεία και «Δελτίον» 18
 Καβάφης Κ. Π. 77, 81
 Κάλβος Ανδρέας 48, 49
 Καλλίνικος Δ' Πατριάρχης 71
 Καποδίστριας Ιωάννης 2
 Κέρκυρας εκπαίδευση 15
 Κεφαλονιά 66, 91
 Κομένιος 25
 Κομισκόρτης ο εξ Αρβάνων 56
 Κοντός Χριστόφορος 74
 Κοραΐς Αδαμάντιος 4, 33, 90
 Κουτούζης Νικόλαος 58
 Λαογραφία 70, 92
 Λασκαράτος Ανδρέας 36, 66, 67
 Λειχούδης Ιωαννίκιος 85
 Λειχούδης Σωφρόνιος 85
 Λευκάδα 34· Αρχείο 21
 Λοκ Τζων 8
 Λούντζης Ερμάννος 57
 Μακεδονίας σχολεία 64

<i>Μακρυγιάννης Γιάννης</i> 24	<i>Σολωμός Διονύσιος</i> [7], 12, 22, 76, 79, 88
<i>Μεσολόγγι</i> 14	<i>Σοφιανός Νικόλαος</i> 95
<i>Μετέωρα</i> 55	<i>Συνέδριο Νεοελληνικής Λογοτεχνίας</i> 23
<i>Μοντσελέζε Θεόδωρος</i> 86	<i>Τετάρτη Αυγούστου</i> 98
<i>Μουτσά-Μαρτινέγκου Ελισάβετ</i> 17	<i>Τουρκοκρατίας λόγιοι</i> 42
<i>Παλαμάς Κωστής</i> 37	<i>Τρώιλος Ιωάννης-Ανδρέας</i> 80
<i>Πηλίου αρματολίκι</i> 38	<i>Τυπάλδος-Ιακωβάτος Κωνστ.</i> 68
<i>Πλαπούτας Δ.</i> 53	<i>Φιλελληνισμός γαλλικός</i> 6
<i>Προκοπίου-Πάμπερης Δ.</i> 71	<i>Φιλίππου Περίανδρος</i> 72
<i>Ρήγας Βελεστινλής</i> 1, 9, 20, 33	<i>Χαλκίδα</i> 39
<i>Ροϊδής Εμμανουήλ</i> 66	<i>Χορτάτζης Γεώργιος</i> 88
<i>Ρούμελης δημοτικά τραγούδια</i> 63	<i>Χρονικό Γαλαξειδίου</i> 65
<i>Σμύρνη</i> 29	<i>Χρονικό ποπολάρων</i> 65

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΡΘΡΩΝ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ*

1. Ν. Γ. Σβορώνος, «Σκέψεις για μια εισαγωγή στη Νεοελληνική Ιστορία», τ. Α΄, τχ. 3 Μάρτ. 1955, σσ. 208-212.
2. Κ. Πορφύρης, «Θεόφιλος Καΐρης», τ. Α΄, τχ. 5, Μάιος 1955, σσ. 380-385.
3. Γεώργ. Λάιος, «Ο βαρώνος Λάνγκενφελντ και ο Ρήγας Βελεστινλής», τ. Α΄, τχ. 6, Ιούν. 1955, σσ. 435-441.
4. Γεώρ. Λάιος, «Ο Γεώργιος Βενδότης ο Ζακύνθιος και η πρώτη ελληνική εφημερίδα (1784) (Ανέκδοτα έγγραφα από τα Αρχεία της Βιέννης)», τ. Β΄, τχ. 8, Αύγ. 1955, σσ. 149-155.
5. Γ. Δ. Ζιούτος, «Η “συνταγματική” μοναρχία του Όθωνα και ο *Ελληνομνήμων* του Α. Μουστοξύδη», τ. Β΄, τχ. 11, Νοέμβρ. 1955, σσ. 376-384 και τχ. 12, Δεκ. 1955, σσ. 479-485.
6. Γιάνης Κορδάτος, «Η σφαγή της Σμύρνης του 1797», τ. Γ΄, τχ. 14, Φεβρ. 1956, σσ. 171-174.
7. Γ. Λάιος, «Ο Φιλικός Πέτρος Ηπίτης πέφτει στην παγίδα της αυστριακής διπλωματίας (1820) (Ανέκδοτα στοιχεία από τα κρατικά αυστριακά αρχεία)», τ. Γ΄, τχ. 16, Απρ. 1956, σσ. 300-309.
8. Ν. Χατζηδήμος - Γ. Σίμος, «Μαρτυρίες για τη ζωή του λαού στην Τουρκοκρατία», τ. Γ΄, τχ. 16, Απρ. 1956, σσ. 311-317.
9. Πάνος Ι. Βασιλείου, «Το αρματωλίκι των Αγράφων και ο Αλέξ. Μαυροκορδάτος στη διαμάχη Ράγκου-Καραϊσκάκη», τ. Δ΄, τχ. 19, Ιούλ. 1956, σσ. 15-21.

* Για την Επανάσταση του 1821 βλ. την ανακοίνωση του Β. Κρεμμυδά.

10. Τάσος Βουρνάς, «Ξένοι πολιτικοί πρόσφυγες στην Ελλάδα στην περίοδο των αστικοδημοκρατικών εξεγέρσεων του 1848», τ. Δ', τχ. 20, Αύγ. 1956, σσ. 112-116.
11. Γιάνης Δ. Σκουριώτης, «Το Δημοτικό τραγούδι από κοινωνική άποψη», τ. Δ', τχ. 20, Αύγ. 1956, σσ. 148-152.
12. Νικ. Σβορώνος, «Οι συνέπειες της οικονομικής δραστηριότητας των Ελλήνων της Βαλκανικής χερσονήσου στο δέκατον όγδοον αιώνα», τ. Δ', τχ. 21, Σεπτ. 1956, σσ. 187-196.
13. Γιάννης Ιωάννου, «Ο Καποδίστριας και το πρόβλημα της εθνικής ανεξαρτησίας», τ. Δ', τχ. 22, Οκτ. 1956, σσ. 273-281.
14. Σεραφείμ Μάξιμος, «Ο Καποδίστριας και η Ελληνική Επανάσταση», τ. Δ', τχ. 23-24, Νοέμβρ.-Δεκ. 1956, σσ. 458-461.
15. Σεραφείμ Μάξιμος, «Γύρω στον Καποδίστρια [Επιστολή για τις απόψεις του Γιάννη Ιωάννου]», τ. Ε', τχ. 26, Φεβρ. 1957, σσ. 176-177.
16. [Ανώνυμος] «Απομνημονεύματα του Μαυρομαμάτη (απόσπασμα)», τ. Ε', τχ. 27, Μάρτ. 1957, σσ. 213-215.
17. Σπύρος Ασδραχάς, «Δύο μαρτυρίες από την Τουρκοκρατία», τ. Ε', τχ. 27, Μάρτ. 1957, σσ. 216-217.
18. Γ. Λάιος, «Πώς παρεδόθη ο οπλαρχηγός Φαρμάκης και το Μοναστήρι του Σέκου», τ. Ε', τχ. 27, Μάρτ. 1957, σσ. 218-221.
19. Α. Ι. Δεσποτόπουλος, «Γύρω στον Καποδίστρια [Επιστολή για τις απόψεις Γ. Ιωάννου και Σ. Μάξιμου]», τ. Ε', τχ. 27, Μάρτ. 1957, σσ. 267-269.
20. Γιάννης Πίσπας (Ιωάννου), «Η πορεία προς το Υπουργείο Κατοχής (1854)», τ. Γ', τχ. 31 Ιούλ. 1957, σσ. 30-33, 43.
21. Μελετητής, «Ρήγας και Περαιβός», τ. Γ', τχ. 31, Ιούλ. 1957, σσ. 52-53.
22. Θ. Δ. Φραγκόπουλος, «Το ιστορικό πλαίσιο του διηγήματος "Πίστομα" του Κ. Θεοτόκη», τ. Γ', τχ. 33, Σεπτ. 1957, σσ. 212-213.
23. Τάσος Βουρνάς, «Ρήγας Βελεστινλής (1757-1957)», τ. Γ', τχ. 35-36, Νοέμβρ.-Δεκ. 1957, σσ. 331-338.
24. Κ. Πορφύρης, «Το εγκώμιο του Σολωμού στον Ούγο Φώσκολο», τ. Γ', τχ. 35-36, Νοέμ.-Δεκ. 1957, σσ. 352-354.

25. Σπ. Ασδραχάς, «Γύρω από τον αρματολισμό κατά την Τουρκοκρατία και το '21», τ. Ζ', τχ. 39, Μάρτ. 1958, σσ. 107-111.
26. Σάσα Νικητοπούλου, «Ο Καποδίστριας και τα εθνικά κτήματα», τ. Γ', τχ. 57-58, Σεπτ.-Οκτ. 1959, σσ. 107-118.
27. Στρατής Τσίρκας, «Καβάφη “ανακρίβειες” και “βασανισμοί” τους», τ. ΙΑ', τχ. 61, Ιαν. 1960, σσ. 29-33.
28. Κ. Πορφύρης, «Γύρω στον Κάλβο», τ. ΙΑ', τχ. 63-64, Μάρτ.-Απρ. 1960, σσ. 191-199.
29. Μ. Μ. Παπαϊωάννου, «Το περιοδικό *Τέχνη* και η πάλη ιδεών στην Αθήνα στο τέλος του 19ου αιώνα», τ. ΙΑ', τχ. 63-64, Μάρτ.-Απρ. 1960, σσ. 216-223.
30. Γιώργος Κ. Γάτος, «Ο Σταύρος Κόντος», τ. ΙΑ', τχ. 65-66, Μάιος-Ιούν. 1960, σσ. 287-289.
31. Β. Μανιάτης, «Το θέατρο στο Βυζάντιο», τ. ΙΑ', τχ. 65-66, Μάιος-Ιούν. 1960, σσ. 291-302.
32. Στρ. Τσίρκας, «Ο “ιστορισμός” του Καβάφη και ο “ανίδεος Αλεξανδρεύς”», τ. ΙΒ', τχ. 69-72, Σεπτ.-Δεκ. 1960, σσ. 123-131.
33. Μ. Μ. Παπαϊωάννου, «Μιχαήλ Χουρμούζης», τ. ΙΓ', τχ. 75, Μάρτ. 1961, σσ. 165-174.
34. Μαριέττα Γιαννοπούλου, «Δύο παμφλέτια επανησιών ριζοσπαστών», τ. ΙΓ', τχ. 77, Μάιος 1961, σσ. 425-429.
35. Μ. Μ. Παπαϊωάννου, «Δήμος Παπαθανασίου. Ένας θερμός οπαδός της Παρισινής κομμούνας στα 1871», τ. ΙΓ', τχ. 77, Μάιος 1961, σσ. 425-429.
36. Κ. Πορφύρης, «Ανδρέας Λασκαράτος», τ. ΙΓ', τχ. 78, Ιούν. 1961, σσ. 533-547 και τ. ΙΔ', τχ. 91, Ιουλ. 1962, σσ. 8-24.
37. Τάσος Βουρνάς, «1861-1961, τα εκατό χρόνια του *Εθνικού ημερολογίου* του Μ. Παπαδόπουλου-Βρεττού», τ. ΙΓ', τχ. 78, Ιούν. 1961, σσ. 609-611.
38. Γ. Βαλέτας, «Η αναβίωση της *Ερωφίλης*. Μια βρυσσομάνα της νεοελληνικότητας», τ. ΙΔ', τχ. 80-81, Αύγ.-Σεπτ. 1961, σσ. 171-178.
39. Στρατής Τσίρκας, «Για το Καβαφικό “Η Σατραπεία”», τ. ΙΔ', τχ. 84, Δεκ. 1961, σσ. 574-580.
40. Βάσος Καλογιάννης, «Οι συντροφικές της Τσαριτσάνης και η

- ιστορική Αλληλογραφία τους», τ. ΙΕ΄, τχ. 85, Ιαν. 1962, σσ. 98-102.
41. Κ. Πορφύρης, «Η Αντίσταση με νόμιμα μέσα», τ. ΙΕ΄, τχ. 87-88, Μάρτ.-Απρ. 1962, σσ. 336-365.
42. Χρήστος Καλατζής, «Ιδεολογική επιτομή της Νομοθεσίας της Εθνικής Αντίστασης», τ. ΙΕ΄, τχ. 87-88, Μάρτ.-Απρ. 1962, σσ. 366-375. [Σχόλια:] Α. Κωστόπουλος, Χρ. Ν. Καλατζής, τ. ΙΕ΄, τχ. 90, Ιαν. 1962, σσ. 727-729.
43. Τάσος Βουρνάς, «Μια επισκόπηση των πνευματικών αξιών στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1930-1936», τ. ΙΕ΄, τχ. 89, Μάιος 1962, σσ. 518-535.
44. Νίκος Ψυρούκης, «Τα αίτια της Μικρασιατικής εκστρατείας», τ. ΙΣΤ΄, τχ. 93, Σεπτ. 1962, σσ. 260-276.
45. Μ. Μ. Παπαϊωάννου, «Ο φιλικός και αγωνιστής του '21 Ιωάννης Οικονόμου Λαρισαίος», τ. ΙΖ΄, τχ. 99, Μάρτ. 1963, σσ. 161-192.
46. Γιώργης Ι. Ζωίδης, «Το θέατρο της Φιλικής Εταιρείας. Ο ρόλος του στην ιδεολογική προετοιμασία του 1821. Η επίδρασή του στην εξέλιξη του ελληνικού και του ρουμάνικου θεάτρου», τ. ΙΖ΄, τχ. 100, Απρ. 1963, σσ. 260-281.
47. Απόστολος Σπήλιος, «Ουγγροελληνικά», τ. ΙΖ΄, τχ. 100, Απρ. 1963, σσ. 340-342.
48. Στρατής Τσίρκας, «Πότε γράφτηκε το “Περιμένοντας τους βαρβάρους”», τ. ΙΖ΄, τχ. 101, Μάιος 1963, σσ. 414-419.
49. Μπάμπη Οικονόμου, «Άγνωστο χειρόγραφο του Γύπαρη», τ. ΙΖ΄, τχ. 102, Ιούν. 1963, σσ. 516-528. [Επιστολή:] Ευαγγελία Κ. Φραγκάκη, «Γύρω στο καινούργιο χειρόγραφο του Γύπαρη», τ. ΙΗ΄, τχ. 104, Αύγ. 1963, σσ. 204-206.
50. Μ. Χ. Γεωργίου, [= Παν. Μουλλάς], «Η λογοτεχνία της οργής και τα θεωρητικά της βάθρα», τ. ΙΖ΄, τχ. 102, Ιούν. 1963, σσ. 529-539.
51. Γιώργος Κ. Γάτος, «Ανέκδοτα έγγραφα και σημειώσεις των Γριβαίων», τ. ΙΗ΄, τχ. 103, Ιούλ. 1963, σσ. 31-46.
52. Γ. Π. Σαββίδης, «Οι πέντε πρώτες εκδόσεις των ποιημάτων του Κ. Π. Καβάφη», τ. ΙΗ΄, τχ. 104, Αύγ. 1963, σσ. 132-145.

53. Στρατής Τσίρκας, «Ο Καβάφης και η σύγχρονη Αίγυπτος», τ. ΙΗ΄, τχ. 108, Δεκ. 1963, σσ. 549-565, 740-743.
54. Γ. Π. Σαββίδης, «Ανέκδοτος χρονολογικός πίνακας σύνθεσης ποιημάτων 1891-1925», τ. ΙΗ΄, τχ. 108, Δεκ. 1963, σσ. 566-576.
55. Στρατής Τσίρκας, «Κ. Π. Καβάφης, Σχόλια στον Ράσκιν (ένα ανέκδοτο χειρόγραφο του ποιητή)», τ. ΙΗ΄, τχ. 108, Δεκ. 1963, σσ. 582-611.
56. Μ. Χ. Γεωργίου [= Παν. Μουλλάς], «Ο Καβάφης και η άρνηση. Σταθμοί της αντικαβαφικής κριτικής», τ. ΙΗ΄, τχ. 103, Δεκ. 1963, σσ. 652-669.
57. Στρατής Τσίρκας, «Κ. Π. Καβάφης. Σχεδιάγραμμα χρονογραφίας του βίου του», τ. ΙΗ΄, τχ. 108, Δεκ. 1963, σσ. 676-706.
58. Κ. Πορφύρης, «Επιτάφιος του Κ. Λομβάρδου στον Ι. Λισγαρά», τ. ΙΗ΄, τχ. 109, Ιαν. 1964, σσ. 42-48.
59. Κ. Πορφύρης, «Ο Ανδρέας Κάλβος στέλεχος των Καρμπονάρων (Άγνωστα έγγραφα)», τ. ΙΗ΄, τχ. 106-107, Οκτ.-Νοέμβρ. 1963, σσ. 372-385.
60. Έκτωρας Λογοθέτης, «Η χιλιετηρίδα του Αγίου Όρους. Το “πνευματικό γεγονός” του έτους», τ. ΙΗ΄, τχ. 106-107, Οκτ.-Νοέμβρ. 1963, σσ. 433-443.
61. Γ. Βαλέτας, «Κλεάνθης Τριαντάφυλλος-Ραμπαγάς, ο πρωτομάρτυρας της δημοκρατίας», τ. ΙΘ΄, τχ. 109, Ιαν. 1964, σσ. 65-76.
62. Δημ. Γ. Πανδής, «Ο Νικόλαος Σοφιανός και η πρώτη γλωσσοεκπαιδευτική αναγέννηση του Νέου Ελληνισμού», τ. ΙΘ΄, τχ. 110, Φεβρ. 1964, σσ. 133-149 και τχ. 111-112, Μάρτ.-Απρ. 1964, σσ. 323-349.
63. Κ. [= Γ. Π. Κουρνούτος], «Κωστή Παλαμά, Γράμματα στον Αιμίλιο Ροΐδη (1926-1927)», τ. ΙΘ΄, τχ. 111-112, Μάρτ.-Απρ. 1964, σσ. 259—281.
64. Mario Vitti, «Ο Κάλβος ανάμεσα στις αντινομίες του καιρού του», τ. Κ΄, τχ. 115-116, Ιουλ.-Αύγ. 1964, σσ. 8-27.
65. Νέστορας Καμαριανός, «Μια άγνωστη προκήρυξη των Φιλικών προς τους βαλκανικούς λαούς», τ. Κ΄, τχ. 118, Οκτ. 1964, σσ. 260-273.

66. Γιώργος Κ. Γάτος, «1920-1922: Ένας λαός πεθαίνει άσχημα, 15 ανέκδοτα γράμματα του Δημήτρη Γληνού στον Αλέκο Δελμούζο», τ. Κ', τχ. 119-120, Νοέμβρ.-Δεκ. 1964, σσ. 497-532.
67. Σπ. Ασδραχάς, «Όψεις από το προνομιακό καθεστώς της Πάργας, Πρέβεζας και Βόνιτσας», τ. Κ', τχ. 119-120, Νοέμβρ.-Δεκ. 1964, σσ. 571-587.
68. Π. Δ. Μαστροδημήτρης, «Γιάννης Σκαρίμπας. Τα παραλειπόμενα μιας σιωπής», τ. ΚΑ', τχ. 121, Ιαν. 1965, σσ. 18-20.
69. Αριάδνη Καμαριανού-Τσιοράν, «Ο επιφανής φιλικός Γεώργιος Λασσάνης», τ. ΚΑ', τχ. 122-123, Φεβρ.-Μάρτ., σσ. 132-151.
70. Καίτη Σταθοπούλου-Ασδραχά, «Οι τουρκικές καταλήψεις της Βέροιας (14ος, 15ος αι.) και τα προνόμια μιας χριστιανικής οικογένειας», τ. ΚΑ', τχ. 122-123, Φεβρ.-Μάρτ. 1965, σσ. 152-157.
71. Τάκης Σταματόπουλος, «Οι επιδρομές στη Βουλή [1964] και η απαγωγή των πληρεξουσίων από την τέταρτη εθνική συνέλευση», τ. ΚΑ', τχ. 122-123, Φεβρ.-Μάρτ. 1965, σσ. 158-161.
72. Δήμος Ομηρίδης, «Δύο ανέκδοτα γράμματα του Δημήτρη Γληνού», τ. ΚΑ', τχ. 122-123, Φεβρ.-Μάρτ. 1965, σσ. 203-206.
73. Στόγιαν Μάσλεφ, «Η απελευθέρωση της Βουλγαρίας και η συμμετοχή των Ελλήνων στον Πόλεμο (1877-1878)», τ. ΚΑ', τχ. 122-123, Φεβρ.-Μάρτ. 1965, σσ. 277-230.
74. Γιάννης Μότσιος, «Χειρόγραφα *Περί γραμματικής μεθόδου των Λειχουδών*», τ. ΚΑ', τχ. 124-125, Απρ.-Μάης 1965, σσ. 338-343.
75. Σπ. Ι. Ασδραχάς, «Από τη συγκρότηση του αρματολισμού (ένα ακαρνανικό παράδειγμα)», τ. ΚΑ', τχ. 126, Ιούν. 1965, σσ. 483-500.
76. Τάκης Α. Σταματόπουλος, «Οι ολιγαρχικοί του 1821 αναζητούν "μονάρχην"», τ. ΚΓ', τχ. 133-134, Φεβρ. 1966, σσ. 31-35.
77. Παναγιώτης Μουλλάς, «Ο Γιώργος Θεοδοκάς και το δοκίμιο», τ. ΚΓ', τχ. 135, Μάρτ. 1966, σσ. 182-187.
78. Αλέξης Σεβαστάκης, «Άγνωστες σελίδες από το ενωτικό Σαμιακό κίνημα του 1830-34», τ. ΚΓ', τχ. 135, Μάρτ. 1966, σσ. 241-248.
79. Νίκος Σκιαδάς, «Τα τυπογραφεία του Μεσολογγίου», τ. ΚΓ', τχ. 135, Μάρτ. 1966, σσ. 149-256, 277 και τχ. 136, Απρ. 1966, σ. 431.

80. Δήμος Ν. Μέξης, «Γύρω από το πρόβλημα της Ελευθερίας», τ. ΚΓ΄, τχ. 137-138, Μάιος-Ιούν. 1966, σσ. 487-497.
81. Τάσος Χαϊνογλου, «Ο πρώτος βυζαντινός ουμανισμός», τ. ΚΔ΄, τχ. 139-140, Ιούλ.-Αύγ. 1966, σσ. 9-22.
82. Σπύρος Αβούρης, «Η 4η Αυγούστου και η Εκκλησία (Η εκλογή του Αρχιεπισκόπου το 1938)», τ. ΚΔ΄, τχ. 139-140, Ιούλ.-Αύγ. 1966, σσ. 39-43.
83. Γ. Ν. «Ο Ρομαίν Ρολλάν και η Ελλάδα», τ. ΚΔ΄, τχ. 139-140, Ιούλ.-Αύγ. 1966, σσ. 44-47.
84. Κώστας Βαλέτας, «Γιώργος Μολφέτας. Ο ποιητής, ο σατυρικός, ο διαφωτιστής», τ. ΚΕ΄, τχ. 145, Γεν. 1967, σσ. 48-68.
85. Αλέξ. Αργυρίου, «Γιώργος Θεοτοκάς. Η πνευματική παρουσία του στα Ελληνικά Γράμματα», τ. ΚΕ΄, τχ. 146, Φεβρ. 1967, σσ. 118-130.

